

УДК 551.4

**ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНИЙ ТУРИЗМ
В СЕРЕДНОВІЧНИХ ЗАМКАХ ТА ФОРТЕЦЯХ УКРАЇНИ***Анінко Н.П.**Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

У статті розглянуто розвиток військово-історичного туризму в середньовічних замках та фортецях України. Наведені приклади найпопулярніших об'єктів військово-історичного туризму.

Ключові слова: військово-історичний туризм, середньовічний замок, середньовічна фортеця.

Вступ. Характерною рисою сучасного туризму України та світу є його різноманітність. Одним із порівняно нових видів туризму є військово-історичний. У літературі його розглядають як підвид військового туризму [6].

Метою військово-історичного туризму є відвідування територій, пов'язаних із військовими та воєнними діями, які мали місце у минулому, та ознайомлення з ними. Об'єктами військово-історичного туризму можуть бути оборонні об'єкти різного історичного періоду (середньовічні замки або фортеці, форти, дзоти, доти, бункери тощо), а також військові меморіали, цвинтарі, елементи колишньої військової інфраструктури, залишки оборонних ліній, поля битв, спеціалізовані музеї, експозиції тощо [5].

Формулювання цілей статті, постановка завдання. Мета статті – розглянути розвиток військово-історичного туризму в середньовічних замках та фортецях України. Завдання статті: 1) виявити основні напрями розвитку військово-історичного туризму в середньовічних замках та фортецях України; 2) визначити проблеми та перспективи розвитку військово-історичного туризму в середньовічних замках та фортецях України.

До популярних об'єктів військово-історичного туризму в світі та Україні належать середньовічні замки та фортеці. Ці пам'ятки доби Середньовіччя у минулому були постійними об'єктами військових та воєнних дій. Тому сьогодні середньовічні замки або фортеці та прилеглі до них території є популярними об'єктами цього виду туризму. Практика використання цих пам'яток архітектури для потреб військово-історичного туризму у світі досить поширена і нараховує вже не одне десятиліття.

Виклад основного матеріалу досліджень. В Україні, де середньовічні замки та фортеці також є, військово-історичний туризм набуває все більшої популярності. За роки незалежності України об'єктами військово-історичного туризму стали

десятки середньовічних замків та фортець. Серед них і ті пам'ятки, що дійшли до нашого часу в руїнах.

Для ознайомлення з військовими подіями, що мали місце біля стін того чи іншого середньовічного замку або фортеці, відвідувачі цих пам'яток можуть прослухати розповідь екскурсовода на відповідну тему, оглянути музейні експозиції та відвідати різні анімаційні заходи. Ці заходи є дуже популярними та щороку стають привабливими для все більшої кількості туристів. Найпопулярнішими серед анімаційних заходів, де представлена військово-історична тематика, є *фестивалі* військово-історичної реконструкції, військово-історичні та середньовічної культури. На фестивалях військово-історичної реконструкції відбувається відтворення відомих історичних битв, що мали місце у минулому, а також боїв, характерних тому чи іншому історичному періоду. В період завершення активних військових та воєнних дій оборонна функція середньовічних замків та фортець була майже втрачена. Тому відвідувачам фестивалів військово-історичної реконструкції пропонують, в першу чергу, відтворення військових подій, які мали місце у добу Середньовіччя. Прикладами таких фестивалів, які були проведені в Україні, є:

- Міжнародний фестиваль військово-історичної реконструкції «Тегга Негоіса» (*Кам'янець-Подільська фортеця XI-XVIII ст., м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область*);

- Міжнародний фестиваль історичної реконструкції Середньовіччя «Битва націй», Міжнародний військово-історичний фестиваль «Хотинська твердь», Міжнародний історичний фестиваль «Середньовічний Хотин» (*Хотинська фортеця XIII-XVIII ст., м. Хотин, Чернівецька область*);

- Фестиваль середньовічної культури «Тустань» (*руїни наскельної фортеці «Тустань» IX-XIII ст., с. Урич, Сколівський район, Львівська область, територія заповідника «Тустань»*);

- Фестиваль середньовічної культури «Срібний татос» (*замок Сент-Міклош XVII ст., смт. Чинадійово, Мукачівський район, Закар-*

патська область»);

- Фестиваль історичної реконструкції та історичного фехтування «Білий Bastion (Аккерманська фортеця» XIII–XV ст., м. Білгород-Дністровський, Одеська область»);

- Фестиваль середньовічної культури «Меч Луцького замку» (Луцький замок XIII–XIV вв., Волинська область).

В Україні дві третини з усіх середньовічних замків та фортець перебувають у руїнах. Але незважаючи на це, об'єктами анімаційних заходів є і ці пам'ятки. Проте відсоток залучених у цей процес замків та фортець є незначним. Наприклад, на території Карпато-Подільського регіону (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька, Тернопільська, Хмельницька та Вінницька області) – найбагатшого в Україні за кількістю середньовічних замків та фортець, цей показник сягає 25%. Об'єктами анімаційних заходів у цьому регіоні є: у Тернопільській області руїни *Кременецького, Бережанського, Тербовлянського, Скалатського та Сидорівського* замків, у Львівській області руїни наскельної фортеці «*Тустань*», *Старосільського та Добромильського* замків, у Івано-Франківській області руїни *Пнівського* замку [2,3]. Кожний замок або фортеця, що в руїнах, має тривалу та цікаву історію, в тому числі і військову. Тому на територіях тих пам'яток, які поки-що не залучені до анімаційного руху, потрібно започатковувати проведення військово-історичних фестивалів, лицарських турнірів тощо. Одним із завдань цих заходів є привернення уваги громадськості до проблем зруйнованих середньовічних замків та фортець регіону. Ступінь зруйнованості пам'яток неоднаковий, тому різними є заходи щодо їх збереження та прилаштування для туристичного огляду. Там, де можливо, замок або фортецю необхідно частково відновлювати та відкривати для огляду туристам вже в новому образі.

Карпато-Подільський регіон має більше шести десятків руїн середньовічних замків або фортець, рекреаційно-туристичний потенціал яких надзвичайно великий. Проте існуючі проблеми не дозволяють сьогодні не тільки повністю використовувати цей потенціал, але й уберегти ці унікальні оборонні пам'ятки доби Середньовіччя від подальшого руйнування. У світі є немало країн, які мають руїни середньовічних замків або фортець. Більшість таких пам'яток архітектури ретельно охороняються державою, підтримуються, їх території якнайкраще прилаштовані для туристичного огляду [2].

Ознайомитись із військово-історичною подіями, які мали місце в минулому, відвідувачі

середньовічних замків та фортець можуть також в музеях. Всі музеї середньовічних замків та фортець в залежності від свого профілю можуть бути поділені на п'ять груп [1]. Військово-історична тематика представлена у музеях історичного профілю. Такі музеї та музейні експозиції є, наприклад, у *Луцькому, Мукачевському, Олеському, Збаразькому замках, Меджибіжській, Хотинській, Судакській, Аккерманській фортецях*. Музеї постійно поповнюються новими експонатами, з'являються нові постійнодіючі або тимчасові виставки. Наприклад, 13 жовтня 2014 року в Збаразькому замку до дня Покрови Пресвятої Богородиці та Дня українського козацтва з фондів Національного заповідника «*Замки Тернопілля*» було відкрито виставку картин на козацьку тематику [7].

Військова історія кожного середньовічного замку або фортеці може бути фактором його атрактивності, незважаючи на ступінь збереженості. Популяризація військової історії та військового подвигу, який мав місце у минулому, сприятиме патріотичному вихованню молоді. Одним із яскравих прикладів є Хотинська битва 1621 р., під час якої війська Речі Посполитої та українського козацтва перемогли турецьке військо султана Османа II. Ця перемога зупинила наступ армії Османської імперії на Європу. Вагомий внесок у цю перемогу зробили запорізькі козаки на чолі з гетьманом Петром Сагайдачним [4].

Висновки та перспективи. Середньовічні замки та фортеці України є популярними об'єктами різних видів туризму – один з яких військово-історичний. До послуг відвідувачів середньовічних замків або фортець – музеї, екскурсії, анімаційні заходи тощо. Об'єктами військово-історичного туризму в Україні може бути кожний середньовічний замок або фортеця різного ступеню збереженості. Загалом в Україні є більше ста середньовічних замків та фортець, проте більшість – у руїнах. Тому об'єктами військово-історичного туризму сьогодні є переважно добре збереженні середньовічні замки та фортеці.

Подальший розвиток військово-історичного туризму в Україні необхідно спрямовувати в напрямку:

- розширення географії проведення анімаційних заходів, і збільшення їх кількості на територіях середньовічних замків та фортець, які вже є об'єктами військово-історичного туризму;
- створення музеїв або окремих музейних експозицій на військово-історичну тематику там, де їх немає, та покращення існуючих;
- популяризації середньовічних замків та фортець, які руйнуються, та потребують особливої уваги громадськості;

– прилаштування для туристичного огляду пам'яток, які в руїнах.

– популяризація військового подвигу захисників середньовічних замків та фортець;

– просування військово-історичної спадщини середньовічних замків та фортець на туристичний ринок;

– розробка військово-історичних турів та екскурсій середньовічними замками та фортецями тощо.

Література

1. Аніпко, Н. Музеефікація середньовічних замків і фортець України як об'єктів екскурсійної діяльності: сучасний стан та перспективи // Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 130-річчю географії у Львівському університеті «Географічна наука і практика: виклики епохи» 16–18 травня 2013 р., м. Львів. – С. 252-256.
2. Аніпко, Н.П. Руїни середньовічних замків і фортець України та їх рекреаційно-туристичне використання (на прикладі Карпато-Подільського регіону) // Геополітика и екогеодинамика регионов. Научный журнал. – Т. 10. – Вып. 2. – Симферополь, 2014. – С.387-392.
3. Аніпко Н, Фестивальний туризм в середньовічних замках та фортецях Карпато-Подільського регіону України // Таврійський економічний журнал. – № 2. – Симферополь, 2013. – С. 19-23.
4. Василенко Г. А. Хотинська війна (3 історії боротьби українського народу проти турецько-татарської агресії кінця XVI і початку XVII ст.) – К.: Радянська школа, 1960. — 99 с.
5. Голиборода І, Перспективи розвитку військово-історичного туризму на Львівщині // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2012. – Випуск 29. – Частина 2. – С.45-50.
6. Кляп, М. П. Сучасні різновиди туризму: навчальний посібник. – К : Знання, 2011. – 336 с.
7. Офіційний сайт Національного заповідника «Замки Тернопілля» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zamcky.org.ua/>

References

1. Anipko, N. *Muzeifikatsiia seredn'ovichnykh zamkiv i fortets' Ukrainy iak ob'ektiv ekskursiinoi diial'nosti: suchasnyj stan ta perspektyvy* [The museums in

medieval castles and fortresses of Ukraine as objects of excursion activity : the modern state and prospects] // *Materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii, prysviachenoï 130-richchiu heohrafii u L'vivs'komu univertsyteti «Heohrafichna nauka i praktyka: vyklyky epokhy» 16–18 travnia 2013 r., m. L'viv* [Materials of the International scientific conference, devoted 130-year geography, in the Lviv university «Geographical science and practice: calls of epoch» on May, 16–18 in 2013, m. Lviv.]. P. 252-256. [in Ukrainian]

2. Anipko, N.P. *Ruiny seredn'ovichnykh zamkiv i fortets' Ukrainy ta ikh rekreatsijno-turystychnе vykorystannia (na prykladi Karpato-Podil's'koho rehionu)* [Ruins of medieval castles and fortresses of Ukraine and their use in recreation and tourism (Carpatho-Podolsk region)] // *Heopolytika y ekoheodynamyka rehyonov. Nauchnyj zhurnal [Geopolitic and ekoheodynamic of regions. Scientific journal]*. P. 10. Vol. 2., Symferopol', 2014, P.387-392. [in Ukrainian]
3. Anipko N, *Festyval'nyj turizm v seredn'ovichnykh zamkakh ta fortetsiakh Karpato-Podil's'koho rehionu Ukrainy* [Festival tourism in the medieval castles and fortresses Carpatho-Podolsk region of Ukraine] // *Tavrijs'kyj ekonomichnyj zhurnal [Tavriyskiy journal of economy]*. Vol. 2, Simferopol, 2013, P. 19-23. [in Ukrainian]
4. Vasilenko H. A. *Khotyns'ka vijna (Z istorii borot'by ukrains'koho narodu proty turets'ko-tatars'koi ahresii kintsia KhVI i pochatku KhVII st.)* [War of Hotun (From history of fight of the Ukrainian people against Turkish-Tatar aggression of end of XVI and beginning of XVII of century)]. — Kyiv: Soviet school, 1960, P. 99 [in Ukrainian]
5. Holyboroda I, *Perspektyvy rozvytku vijs'kovo-istorychnoho turizmu na L'vivschyni* [Prospects of development of military historical tourism on Lviv Region] // *Visnyk L'vivs'koho univertsytetu. Seriiia mizhnarodni vidnosyny [Announcer of the Lviv university. Series: international relations]*, Vol. 29, P. 2., P. 45-50[in Ukrainian]
6. Klyap, M. P. *Suchasni riznovydy turizmu: navchal'nyj posibnyk* [Modern varieties of tourism : train aid.]. – Kyiv: Knowledge, 2011, 336 p. [in Ukrainian]
7. Ofitsijnyj sajт Natsional'noho zapovidnyka «Zamky Ternopillia» [An official web-site of National reserve is “Castles of Ternopil region”. // [Elektronnyj resurs] [Electronic resource] — Rezhym dostupu : <http://www.zamcky.org.ua/> [Access : of <http://www.zamcky.org.ua/>] [in Ukrainian]

Аніпко Н.П. Военно-исторический туризм в средневековых замках и крепостях Украины. В статье рассмотрено развитие военно-исторического туризма в средневековых замках и крепостях Украины. Приведены примеры самых популярных объектов военно-исторического туризма.

Ключевые слова: военно-исторический туризм, средневековый замок, средневековая крепость

Anipko N.P. Military and Historical Tourism in the medieval castles and fortresses of Ukraine. In the article the development of military-historical tourism in medieval castles and fortresses of Ukraine are considered. The examples of most popular objects of military-historical tourism are provided.

Key words: a military and historical tourism, a medieval castle, a medieval fortress.